

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

IV. ULUSLARARASI TERÖRİZM VE GÜVENLİK KONFERANSI

IV. CONFERENCE ON INTERNATIONAL TERRORISM AND SECURITY

BİLDİRİ KİTABI / PROCEEDING BOOK

İŞTE
GELECEK

Beykent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
IV. Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Konferansı
Bildiri Kitabı

Beykent University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
IV. Conference on International Terrorism and
Security
Proceeding Book

EDİTÖRLER / EDITORS

Baş Editör / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Atahan Birol KARTAL

Yardımcı Editör / Associate Editor

Arş. Gör./ Res. Asst. Kinem TOKDEMİR

IV. Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Konferansı Bildiri Kitabı

IV. Conference on International Terrorism and Security

Proceeding Book

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI:

EDİTÖRLER / EDITORS

Baş Editör / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Atahan Birol KARTAL

Yardımcı Editör / Associate Editor

Arş. Gör. / R. Asst. Kinem TOKDEMİR

e-ISBN : 978-975-6319-60-4

Beykent Üniversitesi Yayınevi, Yayın No: 157

YAYIN HAKLARI

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

IV. ULUSLARARASI TERÖRİZM VE GÜVENLİK KONFERANSI

4th CONFERENCE ON INTERNATIONAL TERRORISM AND SECURITY

Tarih: 17.12.2020 **Saat:** 10:00-16:00

Konferans **ZOOM** üzerinden gerçekleşecektir. **Meeting ID:** 967 8140 2105

Düzenleyen: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (İngilizce) Bölümü

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

beykent.edu.tr

IV. ULUSLARARASI TERÖRİZM VE GÜVENLİK KONFERANSI / IV. CONFERENCE
ON INTERNATIONAL TERRORISM AND SECURITY

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZING COMMITTEE

- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Atahan Birol KARTAL (Başkan-Chairman)
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. İlhami B. DEĞİRMENCİOĞLU
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Ayşe Ezgi GÜRCAN
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Levent DEMİRELLİ
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Ülke Evrim UYSAL
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Mustafa KARAHÖYÜK
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Kemal OLÇAR
- Arş. Gör./ R. Asst. Erdal BAYRAKTAR
- Arş. Gör./ R. Asst. Taylan Özgür ÜRESİN
- Arş. Gör./ R. Asst. Çiğdem YILDIZ ÇAKAN
- Arş. Gör./ R. Asst. Kinem TOKDEMİR

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

- Prof. Dr./ Prof. Otmar HÖLL (Viyana Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Ali Vahit TURHAN (Beykent Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Barış ÖZDAL (Uludağ Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Gülden AYMAN (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Heinz GÄRTNER (Viyana Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Levent ÜRER (İstinye Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Mithat BAYDUR (Okan Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Ragıp Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Yaşar ONAY (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr./ Prof. Mitko BOGDANOSKI (Harp Akademisi – Makedonya)

- Prof. Dr./ Prof. Wang LI (Jilin Üniversitesi – Çin)
- Doç. Dr./ Assoc. Prof. Armağan GÖZKAMAN (Beykent Üniversitesi)
- Doç. Dr./ Assoc. Prof. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi)
- Doç. Dr./ Assoc. Prof. Mert GÖKIRMAK (Uludağ Üniversitesi)
- Doç. Dr./ Assoc. Prof. Pınar BAL (Beykent Üniversitesi)
- Doç. Dr./Assoc. Prof. Zeki Gültekin SÜMER (Beykent Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Üyesi Güngör ŞAHİN (Milli Savunma Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Üyesi Mehmet Cem OĞULTÜRK (Milli Savunma Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Giovanni ERCOLANI (Murcia Üniversitesi - İspanya)

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

KISALTMALAR / ABBREVIATIONS.....	4i
ÖNSÖZ / PREFACE	1
GİRİŞ / INTRODUCTION	1
1. KONFERANSIN HEDEFLERİ / AIMS OF THE CONFERENCE	1
2. KONFERANSIN YÖNTEMİ / METHOD OF THE CONFERENCE.....	1
3. KONFERANS KATILIMCILARININ SUNUMLARI / PRESENTATIONS OF PARTICIPANTS	1
3.1. Volkan ÖZDEMİR.....	1
3.2. Mehmet Cem OĞULTÜRK.....	3
3.3. Kemal OLÇAR	5
3.4. Bora İYİAT	8
3.5. Güngör ŞAHİN	9
3.6. Burak KAPLAN.....	11
3.7. Atahan Birol KARTAL.....	14
KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY	18

KISALTMALAR / ABBREVIATION LIST

NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
SCO	: Şangay İşbirliği Örgütü
BRI	: Belt and Road Initiative
KYG	: Kuşak ve Yol Girişimi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
TACIS	: Teknik Yardım Programı
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BOEP	: Bireysel Ortaklık Eylem Planı
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
BTK	: Bakü-Tiflis-Kars
TRACECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
AB	: Avrupa Birliği
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
YPG	: Halk Koruma Birlikleri
DEAŞ	: Irak ve Şam İslam Devleti
IFAS	: Aral Denizini Kurtarmaya Yönelik Uluslararası Fon
ICWC	: Devletlerarası Su Koordinasyon Komisyonu
COVID-19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı

ÖNSÖZ/ PREFACE

GİRİŞ/ INTRODUCTION

1. KONFERANSIN HEDEFLERİ / AIMS OF THE CONFERENCE

Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (İngilizce) Bölümü tarafından düzenlenmiş olan “IV. Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Konferansı” alanında önemli araştırmacı, akademisyen ve profesyonelleri bir araya getirerek, araştırmacıları uluslararası terörizm, uluslararası güvenlik, Orta Asya ve Kafkasya’daki mevcut durum, gündem ve tartışmaları konu edinerek bilgilendirmeyi hedeflemiştir.

2. KONFERANSIN YÖNTEMİ/ METHOD OF THE CONFERENCE

Konferans, katılımcı akademisyenlerin hazırlamış oldukları sunumlar üzerinden yapılmıştır. Her araştırmacı, uluslararası terörizm ve güvenlik kapsamında değerlendirilmesini istediği konu üzerinde durup, gelen soruları yanıtlarak katkıda bulunmuştur.

3.KONFERANS KATILIMCILARININ SUNUMLARI/ PRESENTATION OF THE PARTICIPANTS

Katılımcı sunumları yapılmış oldukları sıra ile eklenmiştir.

3.1. Doç. Dr./ Assoc. Prof. Volkan ÖZDEMİR

KUŞAK YOL GİRİŞİMİNİN AVRASYA İKTİSADİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

2013 yılında Çin devlet başkanı Şi Cinping, Kazakistan’ın başkenti Astana’da yaptığı konuşmada ilk kez Çin’in yeni dünya vizyonunun bir nevi göstergesi olan ‘Kuşak Yol Girişimi’ni (KYG) dillendirdi. Girişim, 2015 yılında Çin devlet konseyi tarafından somutlaştırıldı. Girişim kapsamında, Kuzey Afrika da dâhil olmak üzere esas itibarıyla Asya ile Avrupa arasında vuku bulan büyük ticareti kolaylaştırmak için modern altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Kadim İpek Yolu’nu canlandıracak olan ve Avrasya coğrafyasını kapsayan karasal ekonomik kısım kısaca ‘Kuşak’ olarak adlandırılıyor. Çin denizinden başlamak üzere Hint Okyanusu’nu aşarak Batı Afrika ve Süveyş kanalı üzerinden Doğu Akdeniz’e uzanan 21. yüzyıl Deniz İpek Yolu ise kısaca ‘Yol’ olarak isimlendiriliyor. Karasal kısımda çeşitli alt bileşenler ve buna bağlı olarak farklı ülkelerin yer aldığı projeler bulunuyor. Bu kapsamda, Çin-Moğolistan/Kazakistan-Rusya, Çin-Orta Asya-İran, Çin-Kazakistan-Transkafkas aktarmaları ile Belarus ve Türkiye üzerinden Avrupa pazarları hedefleniyor. Çin-Orta Asya-Pakistan koridoru ise ayrı bir yer tutuyor. Pakistan’ın Gwadar limanı KYG’nin hedef noktalarından biri. Çin mallarının Avrupa’ya ulaşması deniz yoluyla 40 günü bulurken tren hatlarıyla bu süreyi yarıya indirmek mümkün addediliyor. Ayrıca demiryolları, hava yolu ile

yapılan taşımacılık maliyetini beş kat düşürüyor. Yatırımların toplam tutarının 1 trilyon doları aşacağı tahmin ediliyor.

KYG kapsamında doğrudan değerlendirilmese de giderek önem kazanan Arktik bölgesi ve buradaki buzulların erimesiyle yılın belirli aylarında mümkün olmaya başlayan ulaşım sayesinde “Kuzey Buz Denizi Rotası” da söz konusu girişim ile birlikte tartışılıyor. Hem kısa hem de en güvenli güzergâh olan bu rotanın tek dezavantajı şimdilik yılın her anı kullanılamaması olarak gözüküyor. Üç güzergâh birlikte ele alındığında kuzeyden Buz İpek Rotası, ortadan Kuşak, güneyden Deniz Yolu ile Asya ve Avrupa arasında tam bir ticari halkanın oluşturulması planlanıyor. Çin tarafından geliştirilen KYG'nin en önemli ayaklarından birini ulaştırma ve telekomünikasyon altyapısının yanı sıra enerji akışı oluşturuyor. Büyüyen ekonomisini idame ettirmek ve birincil enerji tüketimindeki yoğun kömür tüketimini azaltmak için her geçen gün daha fazla petrol ve gaz kullanan Çin, bu ihtiyacını deniz aşırı ülkelerle birlikte hidrokarbon zengini kendisine komşu Hazar ve Sibiryâ coğrafyalarından tedarik ediyor. Yeni İpek Yolu'nun karasal boyutunu oluşturan çeşitli hatlar sayesinde 90'lı yıllarda Hazar coğrafyası ülkelerinin kaynaklarını Avrupa'ya taşınması öngörülen ‘Doğu-Batı Enerji Koridoru’ konseptinin yerini artık günümüzde ‘Doğu-Doğu Enerji Tedarik Halkaları’ alıyor. Çin çevresinde ve Kuşak kısmında yer alan ülkelerin enerji ihracatı ile belirli bir refah düzeyine ulaşmış, hem kendisine entegre olmasını hem de istikrarsızlığa sürüklenmemesini amaçlarken bunun Avrasya iktisadi güvenliğine de doğrudan ve dolaylı sonuçları oluyor.

Bu çerçevede, KYG'nin, bölge ülkelerini altyapı ve ticaret aracılığıyla birbirlerine bağlarken, salt iktisadi saiklerle planlandığını söylemek doğru olmayacaktır. Girişimin arkasında aynı zamanda siyasi amaçlar da bulunuyor. Bölge ülkeleri Çin sistemine eklemeye çalışırken, olası güvenlik tehditlerine karşı işbirliği ve eşgüdüm sağlanmaya çalışılıyor. Böylelikle Çin'in artan refahından faydalanarak yatırım çeken özellikle Müslüman nüfuslu ülkelerin herhangi bir siyasi istikrarsızlığa sürüklenerek güvenlik kaygısı yaratmasının önüne geçilmek isteniyor. Bununla birlikte, hâlihazırda Güney Çin Denizi ve Malacca Boğazı üzerinden Avrupa'ya deniz ticareti yapan Çin, geliştikçe açık denizlerdeki ABD donanmasının olası sabotajlarına karşı alternatifler de yaratmaya çalışıyor. Çin açısından deniz İpek Yolu'nun Süveyş üzerinden Yunanistan'ın Pire limanına uzanan ayağının Güney Kıbrıs, Mısır, Suudi Arabistan gibi bölge ülkelerinin siyasi tavrı dikkate alınırca ABD donanması tarafından güvenliği sağlanan bir rota olduğu görülüyor. Dolayısıyla ticaretin ağırlıklı yapıldığı güney kısmı Çin için risk içeriyor. Son zamanlarda Doğu Akdeniz jeopolitiğinin dünyada ön plana çıkması ve çeşitli ülke donanmalarının bu alanda bayrak göstermesinin altında da zira ABD ile Çin arasında kızıya rekabetin sonucu olduğu görülüyor.

ABD, Çin'in dünyaya açılan ticaretini baltalamak için tek kutuplu düzen sonrası çok merkezli uluslararası sistemde ana rakip gördüğü bu ülkeye karşı gelecekte daha sert tedbirlere başvurabilir. Bir yandan ticaret yollarını iyileştirmeye çalışan Pekin, deniz kuvvetlerini de söz konusu tehdit algılaması nedeniyle güçlendiriyor. Caydırıcılık için su üstü hedeflere odaklı suni adalar, son model denizaltılar ve uçak gemileri gibi çeşitli savaş araçları geliştiriliyor. Öte yandan, Kuzey Rotası coğrafi ve iklimsel kısıtlarına rağmen ileride daha makul bir seçenek gibi duruyor. Kuzeyde Rusya ve Çin'in ciddi anlamda bir işbirliği söz konusu olduğundan burada ABD donanmasının müdahale etme gücü bulunmuyor. Arktik üzerinde yaşanacak yeni jeopolitik gerilimler ve Rusya'ya daha fazla rol verme durumu Pekin tarafından gözetilecekken, KYG'yi engellemek için ABD'nin de sahaya çeşitli kozlar süreceğini hesaplamak gerekiyor. Norveç ve Kanada üzerinden Arktik'in kaşınması ama daha önemlisi özellikle radikal dini örgütler aracılığıyla Kuşak kısmında yer alan Müslüman nüfuslu ülkelerin karıştırılması daha olası bir seçenek gibi gözüküyor. Bu durumun hem Çin'in hem de geniş Avrasya coğrafyasının güvenliğini zedeleyici bir faktör olarak öne çıktığı görülüyor.

KYG ile paralel tartışılması gereken bir başka konu ise Çin'in, ABD'nin 2. Dünya Savaşı ardından başını çektiği Batı merkezli uluslararası sisteme alternatif olarak günümüzde kurumsal düzeyde çok kutupluluk çerçevesinde daha dengeli bir düzen inşa etmeye çalışmasıdır. KYG daha çok proje bazlı gelişirken bununla ilgili olarak örgütsel düzlemde, Batı merkezli sisteme alternatif denilebilecek yeni kurumlar/yapılanmalar burada önemli rol oynuyor. Dünya Bankası'nın simetriği olarak kurulan Asya Altyapı ve Yatırım Bankası 100 milyar dolarlık fonla devreye girmiş durumda. Çin'in başını çektiği bu örgüte, Türkiye dâhil doksanıdan fazla ülke resmen üye olmuş durumda. Ayrıca yine Çin'in liderliğinde ilerleyen bir başka çok taraflı örgüt olan BRICS ve bunun en önemli ayağı olarak merkezi Şangay'da bulunan Yeni Kalkınma Bankası dikkat çekiyor. Bu banka üye ülkelere kendi para birimlerinde kredi verebiliyor. En önemlisi ise BRICS ülkelerinin doların baskını azaltmak için yeni bir para birimi konusunu görüşmeye başlaması. BRICS Yeni Kalkınma Bankası bünyesinde üye ülkelerin oluşturduğu ve ödemeler dengesi sorunlarına karşı 100 milyar dolar mukabili 'Contingent Reserve Arrangement' adlı "BRICS Destek Fonu" konuşuluyor. Üyelerin para biriminin dolar dışı sistemle istikrara kavuşturulması hesaplanıyor. Bu yöntemle Yuan ya da ortak para birimi bazlı tahvillerle üye ülkelere ucuz kredi sağlanması da planlanıyor. Uluslararası ödemeler ve takas işlemlerinde dolarsızlaşmanın altyapısı BRICS üyeleri arasında finansal ödeme araçlarında işbirliğini de doğuruyor. Ödemelerde kolaylık için kredi kartı sisteminde MasterCard ve Visa'ya alternatif olarak Union Pay ve Rusların Mir Kartı projeleri arasında da işbirliği imzalanmış durumda. Ancak en önemlisi dijital ulusal paralar üzerinden yaşanacak dönüşümün ön plana çıkacak olması.

Nitekim KYG sadece fiziki bir altyapı projeler bütünü değil, aynı zamanda dijital bir platforma dönüşüyor. Dijital İpek Yolu bölge ülkeleri arasında Çin'in kablosuz elektrik aktarım vizyonu, fiber optik altyapı, 5G kullanımı, veri merkezleri, mobil ağlar ve akıllı şehirler üzerine kuruluyor. Çin devletinin yönlendirmesiyle bu ülkenin büyük teknoloji şirketleri bölge ülkeleri üzerine projeler tasarlıyor. Covid-19 sonrası kâğıt paraların yanında artan dijitalleşmeye paralel olarak çeşitli dijital paraların yaratılması da önemli bir boyutu teşkil ediyor. Çin'in geliştirmiş olduğu sosyal medya uygulaması WeChat bir milyarın üzerinde kullanıcıyla önce Çin'de, sonra da bu ülkenin yakın çevresinde doları dışarıda bırakan bir ödeme sistemini zaten sunuyordu. Dahası 2020'nin Mayıs ayıyla birlikte Çin'in 4 vilayetinde ulusal dijital para olarak yuanı devreye aldığı biliniyor. Çin yönetimi halihazırda ilerlemiş olduğu dijital ekonomi alanında yaptığı bu hamleyle önce ulusal parasını tamamen dijitalleştirmeyi ve sonra bunu uluslararasılaştırarak doların küresel rezerv para birimi statüsüne meydan okumayı hedefliyor. Covid-19 sonrası artan dijital ekonomi altyapısı, bu alanda önemli mesafe kaydetmiş olan Çin'e bu imkânı fazlasıyla sunuyor. Bu sayede en yumuşak halka olarak değerlendirilen Batı odaklı finansal hegemonyaya karşı yeni bir vizyon ortaya konuyor.

Özetle, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından geliştirilen KYG fiziki ve dijital boyutlarıyla birlikte sadece proje bazlı bir inisiyatiften öte, yenilenen uluslararası sistemin temel bileşenlerinden birini oluşturuyor. Uzun yıllardır ABD hegemonyasına dayalı sistem sona ererken, geniş Avrasya coğrafyasında bilhassa iktisadi temelli işleyen bu girişim sayesinde jeopolitik güç dengeleri değişime uğruyor. Mevzubahis değişim sancısız olmayacaktır ve artan büyük güç rekabeti, KYG'nin Kuşak kısmında yer alan ülkeler başta olmak üzere geniş Avrasya coğrafyasında çeşitli güvenlik risklerini de beraberinde getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuşak Yol Girişimi, Çin, ABD, Avrasya, Güvenlik.

KUŞAK-YOL GİRİŞİMİ'NİN ABD'NİN ORTA ASYA POLİTİKASINA ETKİLERİ

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından iki kutuplu dünya düzeni yapısının ortadan kalkması ile ABD uluslararası sistemde tek süper güç haline geldi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ideolojik kampların sona erdiği, eski Sovyet coğrafyasında bir iktidar boşluğu olduğu ve liberal demokratik dünya ile bütünleşmeye çalışan yeni bağımsız devletlerin ortaya çıktığı görüldü. Uluslararası sistem, 1990'lı yılların hem tüm dünya hem de Orta Asya için yeni bir dönemin başlangıcı olacağını gösterdi.

Orta Asya devletleri bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, uluslararası sistemdeki rolleri dikkate alınabilecek öneme sahip değildi. Ancak, Orta Asya, hem stratejik konumu hem de enerji kaynakları nedeniyle, büyük güçler arasında nüfuz mücadelesi yapılan alanlardan biri haline geldi. Sovyetler Birliği'nin halefi olarak Rusya, süper güç olarak ABD ve Çin, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler, bölge üzerindeki etkilerini artırmaya çalıştılar. Ancak bu dönemde bölge üzerindeki rekabetin daha çok ABD ile Rusya arasında geçtiği söylenebilir. 2000'li yıllardan itibaren özellikle Orta Asya'da ekonomik etkisini artıran Çin, günümüz rekabetinin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu rekabet, bölgeyi önemli kılan ana nedendir. ABD dış politikası için bölgenin ne anlama geldiği, o zamandan beri yanıtlanmaya çalışılan bir sorudur. Sadece Amerikalı siyasetçiler ve karar vericiler değil, siyaset bilimciler de bu soruyu kendi başlarına cevaplamaya çalışıyorlar.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya, ABD dış politikasında çeşitli açılardan önem kazanmıştır. ABD'nin bölge politikasını, Sovyet sonrası dönemde bölgede istikrarın sağlanması, enerji kaynaklarından faydalanma, terörle mücadele ve büyük güçler arası rekabet başlıkları altında toplamak mümkündür. 1997'de dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede 19. yüzyılın "Büyük Oyun" unun tekrarına katılmakla ilgilenmediğini söyledi. 1999 yılında onaylanan İpek Yolu Stratejisi ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasal, askeri ve ekonomik hedeflerini ortaya koyan önemli bir belgedir. ABD dış politikasında kritik bir kırılma noktası olan 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarına kadar Washington'ın, Orta Asya'daki girişimlerde yetersiz kaldı.

11 Eylül'ün ardından bölge, ABD'nin Afganistan'daki terörle mücadele misyonunun önemli bir unsuru haline geldi. O zamandan beri, sıkı güvenlik endişeleri, ABD ile Orta Asya arasındaki ilişkinin merkezi haline geldi. Tüm Orta Asya cumhuriyetleri ABD'nin Afganistan'a yönelik transit geçiş harekâtına katıldı. Özbekistan, Amerikalıların 2001 yılında kendi topraklarında bir üs açmasına izin verdi, ancak bu üs, ABD'nin insan hakları ihlallerine yönelik eleştirisinin bir sonucu olarak dört yıl sonra kapatıldı. Kırgızistan, daha sonra 2014 yılında ülkeyi terk eden ABD birliklerine tekrar ev sahipliği yapmayı kabul etti. 2003 yılından itibaren ABD ile bölge ülkeleri arasında gerilemeye başlayan ilişkilerde önemli bir ilerleme ABD'nin "Büyük Orta Asya" projesine rağmen sağlanamamıştır. Öte yandan ABD'nin bölgeye 2001 yılında girdiğinden itibaren, Rusya ve Çin'in Orta Asya'daki nüfuzlarını artırma çabaları artarak devam etmektedir. Rusya ve Çin işbirliği yaparak ABD'ye karşı ellerini güçlendirmeyi hedeflemişlerdir.

Bölgesel varlığını yalnızca 2000'li yılların başında güçlendiren Çin, Orta Asya'ya görece yeni bir ülkedir. Ancak, bölgenin şartlarını hızlı şekilde öğrenmiştir. On yıldan biraz daha uzun bir süre içinde Pekin, bölge ülkelerinin en büyük ticaret ortağı ve yatırımcısı haline geldi. Orta Asya'daki Çin çıkarları güvenlik, ekonomik kalkınma ve enerji üzerine yoğunlaşmaktadır. Bölgeyle 3000 kilometrelik bir sınırı paylaşan Pekin'in başlıca siyasi kaygısı ise Rusya'ninkine benzer şekilde istikrarı korumaktır.

Çin'in Orta Asya'da etkinliği ABD'nin bölgedeki çıkarlarını etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Çin'in öncülüğünde kurulan “Şangay İşbirliği Örgütü (SCO)” ile bölgede ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlar kuvvetli bir şekilde atılmıştır. Rusya ve Çin, 2005 yılında SCO aracılığıyla ABD'yi Orta Asya'daki üslerinden çekmeye çağırdı. 2004-2005 yıllarında Orta Asya Devletleri, ABD ile ilişkilerin zayıflaması sonucunda Rusya ve Çin ile bağlarını güçlendirmeyi tercih ettiler.

2013 yılında tanıtıldığından beri Kuşak ve Yol Girişimi (BRI), Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in imza dış politika projesi haline geldi. Girişim, Çin'in yurtiçi ve yurtdışında artan hırslarını göstermesi ve Xi'nin “yeni bir çağ” ve “Çin ulusunun büyük gençleşmesi” olarak ilan ettiği 19. Parti Kongresi'nde Çin anayasasına resmen kaydedildi. Girişim aynı zamanda, Çin'in kendinden emin bir dış politikaya geçişinin ve Pekin'in küresel angajmanını uzun süredir karakterize eden düşük profilli “saklambaç” stratejisinden ayrılmasının simgesi haline gelmiştir. ABD, BRI aracılığıyla teşvik edilen büyük altyapı geliştirme fikrine karşı çıkmazken, Washington'daki pek çok uzmanlar ve politika yapımcılar girişimin ortaya koyduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar nedeniyle şüpheyile yaklaşmıştır.

ABD Başkanlarının kendilerine ait dönemde bölgeye bakışı politikada değişikliklere neden olmuştur. Bir başka deyişle, değişen tehdit algısı Orta Asya politikasına etki etmiştir. Obama döneminde Afganistan'ı merkeze alan “Yeni İpek Yolu Projesi” yaklaşımı “Büyük Orta Asya Ortaklığı” çerçevesinde ABD'nin yeni politikasını oluşturmuştur. 2015 yılında bölge ülkeleri ile C5+1 işbirliği kurularak bölgeye ekonomik ve güvenlik alanında desteğini göstermiştir. Obama dönemi Çin'in “İpek Yolu Girişimi” kapsamındaki faaliyetlerine itiraz etmemiştir. ABD'nin Orta Asya politikasında yaşanan değişikliğin önemli işaretlerinden biri, Trump yönetiminin "Kuşak ve Yol Girişimi" ne karşı olduğunu açıklamasıdır. 2017 Ulusal Güvenlik Stratejisinde, Çin'in ekonomik ve askeri faaliyetlerinin Asya'daki en büyük meydan okumalardan biri olduğuna ve Çin'in jeopolitik hedeflerine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda, ABD'nin “Kuşak ve Yol Girişimi”nin ilerlemesini engellemek için rota üzerinde belirsizlik yaratmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Orta Asya ise “Kuşak ve Yol Girişimi”nin önemli bir parçası olarak Çin'in varlığını genişlettiği alanlardan biri haline gelmiştir.

Orta Asya rejimlerinin hiçbiri, zayıf orduları ve karşılaştıkları terörist tehlikelerin kapsamı göz önüne alındığında, kendi güvenliklerini garanti edememektedirler. Bu durum, Orta Asya liderlerinin Rusya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine böylesine güçlü bir ilgi göstermelerinin kısmen nedenidir. Bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana bölge ülkeleri, tüm ilgili uluslararası ortaklardan maksimum tavizler elde edebilmişlerdir. Orta Asya devletleri, kendi pazarlık pozisyonlarını iyileştirmek için genellikle büyük aktörleri birbirlerine karşı kullanabilmişlerdir.

ABD, bölgedeki rakiplerinin jeopolitik potansiyeline asla ulaşamayacağını anlamaya başlamış ve ABD'li yetkililer, Orta Asya'da Moskova ve Pekin ile ilişkilerin sıfır toplamlı bir rekabet olmadığını açıklamışlardır. Seçilmiş Başkan Joe Biden döneminde ABD'nin Orta Asya politikasında önceki dönemlere göre çok agresif bir politika beklememek gerekir. Çin ile rekabetin daha kurumsal bir çerçevede devam edeceğini beklemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kuşak-Yol Girişimi, Orta Asya, ABD, Çin.

3.3. Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Kemal OLÇAR

GÜNEY KAFKASYA'DA KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN POLİTİK ÇIKARLARI

Kafkasya bölgesi bilindiği gibi tarih boyunca önemli ticaret ve göç yollarının geçiş noktası olan dağlık bir geçit ve köprü özelliğine sahiptir. Avrupa ve Asya'ya açılan kapı olması, Karadeniz ve nihayet Akdeniz'e çıkış imkânı vermesi bölgeyi büyük ölçekli küresel güçlerin mücadele alanı haline getirmiştir. Jeopolitik teorisyenlerin de hemfikir olduğu Kafkasya'nın stratejik önemi, petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynak olanakları da eklenince bölgeyi ABD, Rusya ve AB gibi devlet ve devlet üstü yapılar için çekim merkezi haline getirmiştir (Işık, 2020).

Güney Kafkasya jeopolitik sahası Soğuk Savaş öncesi “donmuş çatışmalar” alanı olarak sıkça ve birçok analizi tarafından dile getirilmiştir. Özellikle bu coğrafyadan önemli ekonomik ve siyasi çıkar beklentisi olan başta ABD olmak üzere AB, Rusya, Çin, İran ve Türkiye dış aktörlerin, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan şeklindeki bölge aktörlerinin temel çıkarlarının ne olduğu tam anlamıyla sorunların çözülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir (Elma, 2009: 196). Dış aktörlerin ilgisinin kaynakları görünürde normatif ve jeopolitik değerlerden kaynaklı şekilde ifade edilse de sadece Azerbaycan'ın 2019 yılına ait doğalgaz rezervinin 2.8 milyar metreküp (BP Statistical Review of World Energy, 2020: 32), 2019 yılına ait petrol rezervinin 7 trilyon varil (BP Statistical Review of World Energy, 2020: 14) olduğu ve enerji şirketlerinin bölgedeki payları dikkate alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır (Dikkaya ve Tıgılı, 2015: 107).

Yine küçük ölçekli devletlerin saldırgan eylemlerinin arkasında büyük veya orta ölçekli devletlerin olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Güney Kafkasya oyuncularının çatışmalı ortamlardan beklentileri çalışma içinde sunulmaya çalışılacaktır. Ancak Azerbaycan özelinde meselenin tartışılmalı bir tarafının olmadığı uluslararası hukuk, tarihsel olaylar, BM gibi ulusüstü örgütlerin geçmişte aldığı kararlar ve işgal altında bulunan toprakların yeniden geri alınması olarak basitçe izah edilebilecek meşru müdafaa hakkı şeklindeki olgularca ispatı mümkündür. Ama son tahlilde Ermenistan Devleti'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki ütopyik hayallerini saymaz isek, yıllardır yayımlacılık politikasına hemen yanı başında yer alan komşu bir devletten başladığına şüphe yoktur (Aslanlı, 2018: 35-36).

Rusya'nın bölgeye ilişkin temel amaçlarından biri Gürcistan ve Azerbaycan'ı bertaraf ederek Ermenistan'ın içine düştüğü bu dar boğazı kullanmak ve bölgeye müdahale olanağı elde etmektir. Yine Ermenistan'ın küçük ölçekli bir harbi dahi sürdürebilme yetenek ve imkân/kabiliyetinin olmadığı bu harekâta ortaya çıkmıştır. Bu fiili durumun Rusya tarafından kasıtlı yaratıldığı ve Ermenistan'ın kendisine bağımlılığını arttırdığı şeklinde analiz edilmektedir. Son verilen kararlar gereği Rusya'nın Azerbaycan topraklarındaki yeni konuşlanması ile birlikte Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının ve enerji nakil hatlarının kontrol yönünden ağırlığın Rusya'ya geçebileceği değerlendirilmektedir. Aslında hem Azerbaycan hem de Gürcistan için ortaya çıkan bu yeni durum başka bloklarda aranan güvenlik ve iş birliği mekanizmalarını da devre dışı bırakma özelliğini haizdir. Bunun yanında Türkiye ile Kafkaslarda yaşayan Türk dünyası arasında oluşturulan tampon bölge Anadolu ve Orta Asya arasındaki fiziki irtibata da zarar verebilecektir.

Çin küresel bir güç olmak için iktisadi yayımlacılık modelini seçmesi sebebiyle, Kafkasya bölgesindeki faaliyetleri askeri güvenlikten ziyade ekonomi-politiğe ve toplumsal güvenliğe yani Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile Kafkasya arasındaki etnik ve dini bağları zayıflatmaya dayandırmaktadır. Ayrıca ABD'nin bölgede oynadığı rolün engellenmesi bağlamında Rusya ile ortak çıkarı olan Çin'in serbest ticaret ve enerji güvenliği öncelikli politikalarındandır. Dünyanın diğer alanlarında ortaya çıkan Çin etkisinin ABD ve AB için yarattığı endişe Güney Kafkasya için de geçerlidir. O yüzden adı geçen küresel güçler başka yerlerde bu etkiden kurtulmak için ne yapıyor iseler aynı şeyi bu bölge için de yapacaklardır.

AB ülkelerinin Güney Kafkasya'yı enerji potansiyeli açısından değerlendirmeleri geleneksel Avrupa politikalarıyla son derece uyumludur. ABD'nin jeopolitik kaygıları AB ülkeleri için doğu komşuluğu ve ekonomi-politika şeklinde tezahür etmektedir (Bozkaya ve Eylemer, 2019: 111). Sovyet sonrası dönemde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) yönelik AB kurumsal anlamda BDT Teknik Yardım Programı (TACIS) uygulamaları ve bölge ülkeleriyle ikili Ortaklık ve İş Birliği Anlaşmaları yoluyla Kafkasya coğrafyasında etkili olmaya çalışmıştır (Şakı, 2018: 134).

Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet düzenin kalkmasını müteakip Güney Kafkasya özelinde 1990'lı yıllardan itibaren demokrasi, güvenlik ve diğer hümanist gerekçelerle bazı politikalar geliştirmeye başlamıştır. Ancak Rusya'nın yakın çevresine yönelik eski Sovyet hinterlandını yeniden elde etme gayretleri ve Çin'in ekonomik işgal çabaları sonucu ABD bölgede özellikle kendi enerji şirketlerinin çıkarlarını korumak üzere etkinliğini arttırmıştır. Güney Kafkasya'nın bu anlamda küresel güçlerin yeni ekonomik, jeopolitik ve jeostratejik oyun alanı (Yeni Büyük Oyun) olma ihtimali yükselmiştir (Aktürk, 2010: 20). Böylece ABD Sovyetlerden ayrılmış Güney Kafkasya ülkelerini Batı ekonomik ve siyasi modelleriyle entegre etmek, Kafkasya ve Hazar enerji kaynaklarından azami istifade etmek ve serbest ticaretin önünü açmak için yeni bir strateji geliştirmiştir (Şakı, 2018: 91).

Türkiye'nin Kafkaslar özelinde en temel niteliği güvenlik sorunudur. Rusya'nın Doğu Anadolu topraklarını dünya savaşları esnasında fiilen işgal veya toprak talepleri Kafkas koridoru üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu sebeple Anadolu'nun güvenliği Kafkaslardan başlamaktadır. Güney Kafkasya özelinde ise Azerbaycan'ın özel durumu yani soydaşlık bağları Türkiye'nin bölgeye ilgisini daha da arttırmaktadır. Yani aslında inşacı açıklamaların temel prensiplerinin ortaya koyduğu gibi bölge halklarıyla ortak kimlik inşası Türkiye için önemli motivasyon kaynaklarından biridir denebilir. Rusya'nın yayılcı emellerine Kafkasya'nın adeta bir doğal güvenlik seti olma niteliği, enerji kaynaklarına yataklık etmesi ve aynı zamanda enerji nakil hattı olması Türkiye için yeterli gerekçeler arasında değerlendirilmektedir (Dikkaya ve Tıgılı, 2015: 106).

İran'ın 1992 tarihinden itibaren arabuluculuk faaliyetleri artmış ve taraflar ile bir dizi toplantılar yapılmıştır. İran'ın çabalarının arkasında kendi topraklarının kuzeyinde yaşayan yaklaşık 25 milyonluk bir Azeri Türk nüfusun varlığı ve ihtilafların bu bölgeye sıçraması, bölge enerji kaynaklarının arzı ve nakli konularında duyduğu endişeler olduğu bilinmektedir (Aslanlı, 2018, 47-48). Ayrıca İran geçmişten bugüne Ermenistan ile ittifak halinde karşılıklı silah satışları ve ekonomik yatırımlar yapmak suretiyle ABD'nin de tepkisini çekmiş ve aslında yürütmeye çalıştığı denge politikasını Ermenistan lehinde kullanmıştır (Coffey, 2020: 6).

Azerbaycan bölgede denge tesis edebilmek amacıyla ABD ve Türkiye'nin varlığını fırsata çevirerek Rusya'nın herhangi bir müdahalesini önlediği gibi Rusya ile başta istihbarat paylaşımı ve terörizme karşı ortak mücadele gibi konularda çeşitli iş birliği anlaşmaları yapmıştır. Enerji kaynağı olan ülkelerin sahip olduğu kırılganlık ve hassasiyet hususunda güvenlik garantili iş birlikleri Azerbaycan'ın tutarlı ve isabetli politikaları sayesinde gerçekleşmiş ve aynı zamanda diplomatik bir zafer kazanmıştır.

Sovyetler yıkıldıktan sonra ayrılan 15 devletin en temel sorunlarından biri uluslaşma ve millet kimliğini yeniden oluşturma çabalarıdır. Çünkü Sovyet ulusüstü yapısı içinde gittikçe eriyen milli kimlikler neredeyse yok olma noktasına gelmişti. Bu sebeple aniden başıboş kalan uluslar yeniden kimlik inşası için seçilmiş düşman yaratma, ulusal travmalar ve zaferler inşa etme yoluyla milletleşmeye çalışmaktadır (Arı, 2018: 4). İrkçi tutumlar Ermenistan'da ortaya çıkan Tseghakronizm, Taronizm ve Miatsum gibi oluşumlarla gittikçe ülke içinde kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Ermenistan Devleti bu süreci oldukça sorunlu bir şekilde yürütmekte ve saldırgan tutumunun ardında

başta Rusya olmak üzere önemli oranda dünyanın her tarafına yayılmış Dış Ermenilerin oluşturduğu Diaspora gelmektedir (Öztarsu, 2018: 4-14).

Gürcistan'ın en temel sorunlarının başında ayrılıkçı hareketler gelmektedir. Rusya'nın teşvik ve desteklemesi ile Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Ayrıca ekonomik sorunlarının yanı sıra başta NATO, AB ve ABD ile yakın ilişkilere girmesi, Çeçenlere destek vermesi, Rusya'nın ülkedeki askeri üslerini kapatma gayretleri, enerji sektörü ile ilgili Rusya'yı dışlayıcı çabalar, enerji transit ülke olması ve Rusya'nın diğer hinterlandlarında kaybettiği hegemonya Gürcistan'ı hedef ülke haline getirmiştir (Sönmez, 2011: 104).

Gelinen aşamada Ermenistan'ın teslim olmasının koşullarını baştan itibaren Rusya'nın hazırladığı ve onayladığı bilinmektedir. Bu savaşın en temel kazananı aslında Rusya'dır. Birinci sebep Ermenistan Devleti'nin Rusya'ya kökten bağlı olma durumu bir kez daha ispatlanmış olmasıdır. İkinci sebep ise jeopolitik ve jeostratejik olarak Barış Gücü adı altında Rusya resmen Azerbaycan topraklarına yerleşmiş ve Güney Kafkasya'da kaybettiği prestiji yeniden elde etme şansını yakalamıştır. Diğer kazanan elbette ki Azerbaycan ve Türkiye olmuştur. Azerbaycan da 30 yıldır işgal altında olan topraklarını yeniden kazanmış ve Nahçıvan ile birleşmiş ve bölgesel üstünlüğü elde etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Donmuş Çatışmalar, Hazar Havzası.

3.4. Öğr. Gör./ Lect. Bora İYİAT

GÜVENLİK KAMU DİPLOMASİSİ ÇERÇEVESİNDE: TURAZ KARTALI 2020 TATBİKATI

Çağlar boyunca insanoğlu için temel ihtiyaçlar basamağından hemen sonra yer alan güvenlik kavramı, savaş ve çatışma gibi sonucunda hayati risklerin olmadığı durumların genel ifadesidir. “Savaş veya daha az şiddeti olan çatışma düşmana irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir” ifadesi yeterince net ve açık olacaktır. Böylelikle savaş olgusuyla amaçlanan, kullanılan tazyik ile düşmana irademizi zorla kabul ettirmek yani ona isteklerimizi yaptırabilmek ve sonucunda düşmanın bu güç karşısında direnemeyerek pes etmesini sağlamaktır. Soğuk savaş süreciyle birlikte güvenliğin ve yıkıcı savaş yakın hissini zihinlerde belirginleşmesi, rakiplere irade kabulü anlamında başka bir alternatif olan yumuşak güç kavramını ve bu kavramdan doğan “Güvenlik Kamu Diplomasisi”ni ortaya çıkartmıştır. Bu kavram ile birlikte aslında güç anlamında realistler tarafından kabul edilen askeri güç, çatışma olgusuyla birlikte kullanılmadan, askeri kapasite ve kabiliyetlerini olası ya da mevcut hasımlarının izleyebilmesi mümkün olan mecralarda paylaşarak, tatbikatlar ve askeri geçit merasimleri ile birlikte kullanılan bir yöntem olarak tercih edilir hale gelmiştir. Bu noktada ülkeler güç mesajlarını, savaşa başvurmadan verme yolunu tercih etmişler ve bu yolla politik ya da stratejik hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaya başlamışlardır. Özellikle, son yıllarda hem bölgesel hem de küresel anlamda pro-aktif bir dış politika izleyen Türkiye Cumhuriyeti de periferisinde iki önemli kriz merkezi (Ortadoğu-Kafkaslar) bulunmasından yola çıkarak bahsettiğimiz güvenlik kamu diplomasisi çalışmalarına daha fazla önem vermeye başlamıştır. Az önce ifade ettiğimiz gibi tek taraflı veya çok taraflı olarak sürdürülen bir politik mesaj ve güvenlik kamu diplomasisi yöntemi olan tatbikatlar temel olarak hem işbirliklerinin güçlenmesi ve üçüncü ülkelere yönelik bu işbirliğinin sürdürülebilir olduğunun ilanı hem de mevcut krizler karşısında, tatbikatların en önemli bileşeni olan senaryoları ile olması muhtemel vakalara karşı izlenecek tutumun ne olacağı konusunda da mesaj taşıma niteliğine sahiptir. Ortak etnik köken, ortak tarih bilinci, kültür ve dil birliğine sahip olan iki devlet olan Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan, birliklerinin derinliğini “İki Devlet, Tek Millet” şeklinde özetlemiş ve bunu her platformda ifade etmişlerdir. Bu durum çok iyi bilindiği gibi geçmişten, günümüze uzanan

dostluk hatta kardeşlik üzerine sürdürülebilir bir gönül bağından öteye taşınmış, Post-Sovyet sonrası dönemde bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan'ın ilke tanıyan ülke Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Hem Haydar Aliyev hem de Elçibey dönemlerinde süreklilik arz eden ve daima gelişme seyri izleyen ikili ilişkiler, enerji alanı başta olmak üzere birçok alanda devamlı artarak, büyük aşama kaydetmiştir. Zamanla iki ülke arasındaki yakınlık, yapılan çalışmalarla stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır. SSCB döneminde başlayan bir sorun olan ve tarihsel süreç boyunca genişleyen, derinleşen Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik tutumu, Ermenistan'ın Hai-Taht İdeası olarak tanımladığı, Büyük Ermenistan arzusu bir yandan Azerbaycan'a karşı politikasının temelini oluştururken, aynı ideoloji Türkiye Cumhuriyeti'ni de tehdit etmektedir. Ortaya çıkan durum, iki ortak devletin bu kez de "ortak düşman" ve "ortak tehdit" algısıyla bir olmasını gerekli kılmıştır. Söz konusu krizin üçüncü ülkeler tarafından zaman içinde desteklenir olması, Türkiye ve Azerbaycan'ın küresel mesaj verme gerekliliğini arttırmış ve farklı platformlarda bu mesajlar söylem haline dönüşmüştür. Son iki yıldır ise bu mesajlar form değişikliği ile daha somut hale bürünmüştür. İşte bu çalışma, bölgemizde süren Ermenistan-Azerbaycan sürekli krizi karşısında ülkemizin tutum, güç ve hareket şekli noktasında mesaj vermek için planlanarak, bir güvenlik kamu diplomasisi enstrümanı şeklinde icra edilen TurAz Kartalı 2020 tatbikatı üzerinden verilen mesajları anlamak, bu mesajların bölgesel ve küresel etkilerini dolayısıyla sonuçlarını aynı kapsamda incelemek üzere hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç, Türkiye, Azerbaycan.

3.5. Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. GÜNGÖR ŞAHİN

BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ KAPSAMINDA GÜRCİSTAN; TEHDİTLER VE RİSKLER

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bölgesel çatışmalar ve güvenlik algılamaları, Kopenhag Okulu'nun yeni küresel sistemde medeniyetler arası değil bölgeler arası veya bölge içi çatışmalardan doğan güvenlik sorunlarının var olacağı tezini doğrular niteliktedir. Bu haliyle Bölgesel Güvenlik Kompleksi, en temelde haliyle reel tehditlerin coğrafi olarak yakın bölgelerde daha fazla olduğuna, güvenlik için karşılıklı bağımlılığı bölgesel ölçekte arttırdığına, bölgesel nitelikli aktörlerin ortak güvenlik algılamalarının küresel nitelikli aktörlerden daha fazla etkiye sahip olduğuna dair bir tez ortaya koymaktadır. Çıkarlarının korunması doğrultusunda hareket eden bölgedeki aktörler bir ittifak-hasımlık ilişkisi içerisinde hareket ederek, bölgede çatışma veya işbirliğine sebep olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan siyasal gelişmeler göstermiştir ki Rusya Federasyonu ve diğer küresel aktörler arasındaki ilişkiler, uluslararası siyasetin gündemini belirlemeye devam etmektedir. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi kapsamında değerlendirildiğinde ise küresel aktörlerin çıkarlarının çatıştığı bölgelerde ortaya çıkan sorunlardan en çok bölgesel aktörler etkilenmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Güney Kafkasya'da üç bağımsız devlet ortaya çıkmış, bu bağımsız devletlerin bağımsızlığı sonrasında bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının zenginliği, enerji arz ve ulaşım yolları üzerinde oluşu bölgesel ve büyük güçlerin dikkatini çekmektedir.

1993 yılında açıklanan "Yakın Çevre Doktrini"ne göre; Rusya'nın çevresinde olan çatışmalara başka devletlerin dâhil olmasının engellenmesi, Rusça konuşan veya Rus azınlığın korunması, bazı eski Sovyet cumhuriyetleri ile diğer ülkelerin ekonomik ve askeri ortaklıklar kurmasının önüne geçilmesi konusu ortaya konmuştur. Kendisine yönelebilecek tehditlere karşı Kafkasya'yı bir tampon bölge olarak tutmak, Avrasyacı politikalarla bölgede hâkim güç konumunu korumak, bölge ülkelerinin kendi

etkisinden kurtulmasının önüne geçmek istemektedir. Özellikle Güney Kafkasya’da yaşayan Rusya vatandaşlarını korumak isteğini dile getirerek buradaki etkisini sürdürmek istemektedir. Yakın Çevre Doktrini gereği 10 Ocak 2010 yılında yayınlanan Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrininde gerekirse eski Sovyet topraklarının korunmasında nükleer silahların kullanılabileceği belirtilmiştir.

Rusya Federasyonu kendi toprakları içerisinde olan Kuzey Kafkasya’daki etnik ve dini temelli aşırılıklardan rahatsız olmakta, özellikle diğer ülkelerden gelen yabancı terörist savaşçılarla ve radikallerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Başkan Putin döneminde bu bölgede otoritesini artırmış ve Kuzey Kafkasya’ya hâkim olmuştur. Yakın Çevre Doktrini gereği Rusya Kafkasya’da başka ülkelerin etkili olmasını istememekte NATO ve AB’nin bu bölgeye doğru genişlemesini kendisine göre tehdit olarak görmektedir.

Kafkasya bölgesi içinde Karadeniz’e kıyısı bulunan yegâne ülkesi olan Gürcistan, birçok sosyal ve etnik çeşitliliğe sahip olmanın yanında coğrafi konumu itibariyle geçiş noktası üzerinde olması nedeniyle de önemlidir. Ermenistan ve Azerbaycan’ın dünya ile bağlantısı Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır. Gürcistan, 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığını elde etmiş, ancak bu süreçle birlikte Gürcistan sınırları içerisindeki Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde de ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler üzerine Gürcistan ordusu iki bölgeye de müdahale etmiş, 1994 yılına gelindiğinde Rusya’nın çağrısıyla taraflar arasında ateşkes anlaşmaları imzalanmıştır. Hem Güney Osetya’ya hem de Abhazya’ya geniş bir özerklik tanınırken iki bölgeye de “barış gücü” adı altında Rus askerleri yerleştirilmiş, taraflar arasında anlaşmazlıklar devam etse de 2008 yılına kadar bu durum “dondurulmuş problem” olarak nitelendirilmiştir.

Gürcistan bağımsızlığını kazandığı 9 Nisan 1991 tarihinden itibaren yüzünü batıya dönmüş, NATO Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’ne (KAİK) Haziran 1992 tarihinde üye olmuş, Ocak 1994 tarihinde başlatılan NATO Barış için Ortaklık (BİO) projesine katılmıştır. BİO projesiyle bölge ülkelerinin Rusya’ya bağımlılığının azaltılması amaçlanmaktadır. Ayrıca Gürcistan, Kasım 2004’te NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı’na (BOEP) sahip ilk ülke oldu. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan güzergâhının enerjinin Batı’ya ulaştırılmasında bir koridor olması yanında Orta Asya için ihracat güzergâhı da olması 21.yüzyılın başlangıcından günümüze bölgenin çekişme alanı olmasına yol açmıştır. Bölgede inşa edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) doğalgaz boru hattı 25 Mayıs 2005 tarihinde kullanıma açılmıştır. Bölgedeki bir diğer proje de her üç devlet arasında ulaşımı sağlamak amacıyla 2007’de temeli atılan ve 30 Ekim 2017’de açılan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattıdır. Bu proje bir bakıma AB’nin tarihi ipek yolunu canlandırmak ve bölgedeki enerji kaynaklarını ihraç ederek halkının refah seviyesini artırabilecek ülkelerle bağlarını yeniden kurmak amaçlı olarak planlanan TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru / Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) Projesinin bir ayağını oluşturmaktadır.

2003 yılında Gürcistan’da gerçekleştirilen Gül Devrimi sonrası Batılı ülkelerin de desteği ile iktidara gelen Mihail Saakaşvili; AB ve NATO üyeliğini Gürcistan’ın temel hedefi olarak belirleyen Saakaşvili, bu politikalarıyla bir anlamda Moskova’dan tamamıyla uzaklaşmak istediğini ilan ediyordu. Bu durumu ve NATO-AB ikilisinin bölgedeki varlığının kabul edilemez olduğunu her fırsatta dile getiren Rusya ise, Güney Osetya ve Abhazya’ya verdiği desteği arttırdı. 2006 yılında Güney Osetya’da bir bağımsızlık referandumu daha yapıldı ve Tiflis’in otoritesi yok sayıldı.

8 Ağustos 2008’de Gürcistan ordusunun 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasını bozarak bağımsızlık ilan eden Güney Osetya’ya operasyon başlatması, uzun süredir bu anı bekleyen Rusya için büyük bir fırsat sundu. Askeri birlikleri ile Güney Osetya’ya giren Rusya’nın, Gürcistan birliklerini

hem Güney Osetya hem de Abhazya'dan çıkararak Tiflis'e 40 kilometreye kadar yaklaşması üzerine sekiz gün süren savaş sonucunda Rusya ve Gürcistan arasında bir ateşkes anlaşması imzalandı. Savaş öncesi Gürcistan'a desteklerini ileten Batılı devletler, savaş sırasında fiilî destekte bulunmadılar. Rusya, Gürcistan ve Batı tarafından protesto edilmesine rağmen iki ayrılıkçı bölgeyi bağımsız devletler olarak tanıyarak Abhazya ve Güney Osetya'da askeri varlığını sürdüreceğini açıkladı.

Gürcistan, 1993 yılında katıldığı Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan 2008 Güney Osetya Savaşı sonrasında 17 Ağustos 2009 tarihinde resmen ayrılarak dış politikasını AB, NATO ve ABD ekseninde proaktif hale getirmiştir. Gürcistan Batı'yla entegre olmak için büyük istek duymaktadır. Bu anlamda Batı ile ortaklıklarını geliştiren Gürcistan, Avrupa'da vize serbestisi elde etmiştir. Avrupa Birliği (AB) ve Gürcistan arasında 27 Haziran 2014 tarihinde Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma 1 Temmuz 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri (Rusya Federasyonu, Ukrayna, Kazakistan vb.) ve Türkiye Cumhuriyeti ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) bulunmaktadır. Türkiye ile Gürcistan arasında 21 Kasım 2007 tarihinde imzalanan STA, 1 Kasım 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bir yandan da NATO ile ilişkilerini güçlendirmeye odaklanan Gürcistan'da NATO Askeri Eğitim Merkezi açılmıştır. Gürcistan, Rusya hegemonyasına karşı Batı ve NATO odaklı bir ekseninde ilerlemektedir.

Gül Devrimi sonrasında devletin başına geçen Saakaşvili başlattığı reformların Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi kapsamında Rusya Federasyonu tarafından tehdit olarak algılanması ve 8 Ağustos 2008'de Gürcü kuvvetlerinin Güney Osetya'ya girmesi ile gerginlik savaşa dönüştürmüş, Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız iki devlet olarak tanıması ile Kafkasya'daki statükoyu kökünden sarsmıştır. Bu kapsamda 2008 yılında yaşanan Güney Osetya krizinin etkileri günümüzde hala hissedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Rusya, Güney Osetya, Abhazya, Bölgesel Güvenlik Kompleksi.

3.6. Öğr. Gör./ Lect. Burak KAPLAN

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ERMENİSTAN VE AZERBAYCAN ARASINDAKİ İLİŞKİLERE YANSIMASI

Özet

Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetleri döneminde dış politikada üç önemli kırılmanın yaşandığı söylenebilir. Bu kırılmaları (i) 2002 – 2008 yıllarındaki ekonomik ilerlemenin yansımaları, (ii) 2008 yılından sonra küresel ekonomik krizin etkileri ve 2010 yılının sonlarında başlayan Arap İsyanları'nın sonuçları ile (iii) 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Eylemleri, devamında yaşanan 17 – 25 Aralık Operasyonları ve 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin sonuçları olarak sıralamak mümkündür. Bu çalışmada belirtilen kırılmalar üzerinden Türkiye'nin Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki ilişkilere yaklaşımı incelenmektedir. Böylece Türkiye'nin bölgesindeki önemli bir gerilim alanına yaklaşımının dönemler arasındaki farklılığın ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Özellikle Karabağ sorunu üzerinde yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bu iki ülke arasındaki ilişkilerinin seyrini dönemselsel olarak ortaya koyması çalışmayı önemli kılmaktadır. Çalışmada literatür taraması, resmî açıklama ve basın bültenlerinin içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Türkiye'nin iç siyasi atmosferinin dış

politikaya hem söylem hem de eylem olarak yansımaları olduğu yönünde birtakım bulgular tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Sorunu, Azerbaycan, Ermenistan, Türk Dış Politikası.

1. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

AK Parti'nin 2002 Kasım ayından itibaren aralıksız süren iktidarı, her alanda olduğu gibi dış politikada da önemli gelişmelerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle bu dönemde yerel, bölgesel ve küresel ölçekte birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlere Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'a müdahalesi, küresel finans krizi, Arap isyanları, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve son olarak Covid-19 küresel salgını örnek olarak göstermek mümkündür. Özellikle bölgesel ve küresel ölçekte yaşanan gelişmeler dış politikayı doğrudan etkileyen gelişmelere gebe olmuştur. Bu gelişmelerin dış politikaya yansımaları ise üç dönemde düşünmek gerekir. Bu dönemler (i) 2002-2008 Dönemi; (ii) 2008-2013 Dönemi ve (iii) 2013 ve sonrası olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

AK Parti hükümetlerinin ilk dönemi olan 2003-2008 yılları arasında ekonomide yaşanan hızlı büyüme Türkiye'yi dış politikada bilindik sınırların ötesine geçirmeye başlamıştır. Bu dönemde daha bağımsız ve aktif bir dış politika anlayışı izlenmiştir. 2008 yılıyla birlikte dünyanın yaşadığı ekonomik krizi, Türkiye'nin oldukça hızlı bir toparlama süreci ile atlması hükümet adına bir motivasyon ve özgüven kaynağı olmuştur. Bununla birlikte bölge politikalarında daha aktif bir rol almak isteyen Türkiye için Arap isyanları önemli bir sınav olmuştur. İsyenların bölgeyi istikrarsızlaştırması, beklenen reformların pek çok ülkede başarıya ulaşmaması, etkileri uzun yıllar sürecek olan bir krizin kapısını aralamıştır. 2013 yılından sonra Gezi Parkı Eylemleri ile başlayan, ardından 17-25 Aralık ve 15 Temmuz Darbe Girişimleri ile devam eden süreçte Türkiye'nin iç politikada yaşanacak krizlerin etkisiyle dış politikadaki hareket alanının kısıtlanması amaçlanmıştır. Fakat bu çabalardan bir sonuç alınmadığı aksine Türkiye'nin daha aktif bir dış politika izlemeye kararlı olduğu 15 Temmuz'dan sonra Suriye sahasında terör örgütleri YPG ve DEAŞ unsurlarına karşı gerçekleştirdiği operasyonlarla kendisini göstermiştir (Duran, 2017: 9).

2. AK Parti Dönemi Boyunca Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan İle İlişkileri

Tarihsel süreç içerisinde dış politikada yaşanan değişim ve dönüşümün izlerini Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan ile yürüttüğü ilişkilerde de görmek mümkündür. Nitekim bağımsızlığından bugüne kadar Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkileri “iki devlet tek millet” anlayışıyla özetlemek mümkündür. Üstelik Türkiye'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması, Ermenistan ile yaşadığı gerilimlerde Türkiye'nin Azerbaycan'a olan desteğini açıklaması ikili ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte iki ülke liderleri arasındaki iyi ilişkiler kurumsal ilişkilerin gelişmesine de öncülük etmiştir. Süleyman Demirel ile Haydar Aliyev ve Recep Tayyip Erdoğan ile İlham Aliyev arasındaki olumlu ikili ilişkiler bu konuya örnek olarak verilebilir. Olumlu seyreden ikili ilişkiler, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini geliştirme çabaları sonucunda sekteye uğramıştır (Gaytancıoğlu, 2010: 44-45). Bu süreç, Türkiye ve Azerbaycan arasında birtakım gerginliklerin oluşmasına yol açsa dahi ülkeler arasında imzalanan stratejik iş birliği anlaşmaları ilişkilerin tekrar istenilen düzeye gelmesinde etkili olmuştur (www.mfa.gov.tr, 2020).

Türkiye “komşularla sıfır sorun politikasına” uygun olarak tüm komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirme noktasında adımlar atmıştır. Bu politika doğrultusunda tarihi gerilimleri bir kenara bırakmayı dahi göze almıştır. Nitekim Ermenistan gibi tarihi gerginliklerin bulunduğu zor bir dış politika alanına dahi bir açılım gerçekleştirme girişiminde bulunmuştur. “Futbol diplomasisi” diye adlandırılan bu girişim,

devlet başkanlarının ülkeleri karşılıklı ziyaretleri ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde bugüne kadar iki ülke arasındaki temel gerginlik alanları karşılıklı olarak tartışılmış ve anlaşma zemini aranmıştır. Soykırım iddiaları, kapalı sınır ve Karabağ gibi temel sorun başlıklarında diyalog vurgusu yapılmıştır. Tüm bu çabalar gerek Türkiye gerekse de Ermenistan kamuoyunda geniş yankı bulmuştur. Elbette ikili ilişkilerin geliştirilmesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinin etkisi olduğu söylenebilir (Gökçe, 2011: 1122). Bununla birlikte Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin yalnızca iki yönü olmadığı ifade edilebilir. Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde bir mesafe alabilmek için Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin olumlu seyretmesi ve iki ülke arasındaki sorunların çözüme kavuşması oldukça değerlidir.

3. Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki İlişkilere Yaklaşımı

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkiler gerilim ve belirsizlik terimleri ile özetlenebilir. Azerbaycan cephesi, Ermenistan'ın 'Hai-Taht' (*Büyük Ermenistan*) doktrini çerçevesinde hareket ettiğini ve işgalci bir politika izlediğini belirtmektedir. Ermenistan cephesi ise Dağlık Karabağ bölgesindeki gelişmeleri 'self determinasyon' (*kendi kaderini tayin etme hakkı*) kavramı üzerinden incelemektedir.

Türkiye ise bu iki ülke arasındaki gerilime kuşkusuz her zaman Azerbaycan'ın yanında yer alarak yaklaşmıştır. Fakat bu soruna yaklaşımı dönemsel olarak ikiye ayrılabilir. Türkiye'nin ilk dönem yaklaşımını Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirme çabalarının bir yansıması olarak görmek mümkündür. Bu dönemde iki ülke arasındaki sorunların diyalog ve iletişim kanallarıyla çözülmesine vurgu yapılmıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımı neticesinde Azerbaycan kanadında Türkiye'ye yönelik sorgulamalar olmuştur. Türkiye'nin iki ülke arasındaki ilişkilere bu yaklaşımı, AB üyelik süreci ve Batı ile geliştirilen ilişkilerin bir neticesi olarak görülebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin iç politikada attığı özgürlükçü ve AB'yi referans alan reform sürecinin izlerinin dış politika da görüldüğü söylenebilir.

İkinci dönem ise Türkiye'nin Azerbaycan'a Ermenistan karşısında siyasi ve askeri alanlar başta olmak üzere her türlü desteğin verilmesidir. Bu değişim ve dönüşümde Türkiye'nin içerisinden geçtiği tarihsel kırılmalar ve darbe girişimleri etkili olmuştur. Türkiye bu dönemde daha aktif bir dış politika izleyerek bölgesel güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmaya yönelik Suriye, Irak ve Libya sahalarında askeri operasyonlar icra etmiştir. Tüm bu çabalar, Türkiye'nin stratejik müttefiklerinin, Türkiye'nin hassasiyetlerini göz ardı etmesinin bir sonucu olarak görülebilir. Üstelik bu dönemde Türkiye'de muhafazakâr kimlikli AK Parti'nin Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile kurduğu ittifak milliyetçi bir söylem geliştirmesini beraberinde getirmiştir. Hem dış politikada hem de iç politikada yaşanan tüm gelişmeler kaçınılmaz olarak Azerbaycan ile Türk kimliği üzerinden yakınlaşma düzeyinin artmasını beraberinde getirmiştir. Üstelik Türkiye'nin sağladığı İnsansız Hava Aracı desteğiyle Azerbaycan, Ermenistan'a karşı önemli bir zafer elde ederek uzun bir sürenin ardından Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermenistan kontrolüne son vermiştir.

Sonuç

Türkiye, AK Parti hükümetleri döneminde neredeyse 20 yılını doldurmaktadır. Bu süre boyunca her alanda değişim ve dönüşüm kaçınılmaz olmuştur. Bu değişim ve dönüşümün izlerini dış politikada da görmek mümkündür. Yaşanan gelişmelerin nedenleri incelendiğinde iç ve dış politikada ardı ardına yaşanan krizlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'nin özellikle AB üyeliği için istekli olduğu ve buna yönelik reform adımları attığı dönemlerde Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirme

çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ikinci dönemi ise iç ve dış politikadaki yaşanan mülteci krizleri, terör sorunları ve darbe girişimi gibi gerilimlerin bir yansıması olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bölgede askeri güce daha sık başvurmaya başlamıştır. Bölge güvenliğini sağlamak birincil amaç haline gelmiştir. Bu yönüyle bakıldığında Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilimde, Azerbaycan'a her türlü destek sunulmuştur. Üstelik Ermenistan ile ikili ilişkilerin iyileştirilmesi de Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin iyiye gitmesine bağlanmıştır.

3.7. Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Atahan Birol KARTAL

ORTA ASYA'DA SUYLA İLGİLİ SORUNLAR: SU KRİZİ VE ÇATIŞMA

Giriş

Su insanlar için hayatidir ve önemlidir. Ülkelerde yaşayan insanlar için yaşamın kaynağı olmanın yanı sıra tarımda özellikle sulamada, enerji üretiminde, sanayide ve evlerde özellikle temizlikte de kullanılmaktadır. Su aynı zamanda modern zamanlarda jeopolitik önem arz etmektedir ve devletlerin ekonomilerinde de büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin üretecekleri tarım ürünleri ve özellikle petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynakları olmayan ülkelerin sahip olacağı elektrik enerjisinde suyun payı da büyüktür. Bunlar su kaynaklarının bolluğuna ve yeterliliğine bağlıdır. Tabii su kaynaklarının yeterliliği ile birlikte suyun yönetimi de önemlidir. Suyun yönetimi özellikle sınırı aşan sular konusunda devletlerarası ilişkilerde temel konulardan biri haline gelmiştir. Sovyetler Birliği egemenliğinde kalan Orta Asya ülkeleri o dönemde merkezi planlama ile problem yaşamazken Sovyetlerin dağılması ile birlikte problemler yaşamaya başlamıştır. Başlıca sorunlar olan terör, ekonomik sorunlar, uyuşturucu kaçakçılığı, sınır sorunları ve güvenlik sorunlarının yanı sıra su kaynaklarının paylaşımı sorunu da ortaya çıkmıştır. Bölgenin en iki büyük nehirlerinden biri olan Amu Derya (Ceyhun) çoğunlukla Tacikistan'dan beslenirken diğer nehir Sir Derya (Seyhun) ise Kırgızistan'dan beslenmektedir. Enerji için doğal kaynakları olmayan Kırgızistan ve Tacikistan suların depolanmasını istememekte daha çok enerji üretimi için suyun salınmasını tercih etmektedir. Aşağı bölge ülkeleri olan ülkeler ise yaz aylarında sulamada bu suyu kullanmak için suyun depolanmasını istemektedir. Ortak karar alınmadan daha fazla baraj yapılması ve Amu Derya ve Sir Derya' nehirlerinin Aral'a ulaşmaması sonucu kurumaları sorunların büyümesine sebebiyet vermiştir.

1.Orta Asya'daki Sorun Alanlarının Su Sorununa Etkisi

Orta Asya bölgesinin güvenlik sorunlarının şu başlıklar altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; Etnik sorunlar ve bölge içi çatışmalar, ülkeler arasında yaşanan sınır sorunları ve radikalizm. Bunların arka planına bakarsak Sovyet dönemi uygulamalarını görürüz. Bölgenin demografisi değiştirilmiştir ve bunun etnik çatışmalara etkisi vardır. Radikalizm ise Sovyet dönemi baskılanan inanç ve kültürel geleneklerin, ülkelerin bağımsızlığını kazanmasıyla kontrolsüz olarak gelişmesine bağlıdır. Ayrıca bölgeye nüfuz eden Selefi unsurlar da iç dengiyi bozmuştur. Bu sorunlar birbirleriyle iç içe geçmiş sorunlardır (Birdişli, 2017: 125).

Etnisite bölgede çok önemli olmamakla birlikte soy ve şecereye dayalı sosyal tabakalaşma, bir çatışma durumunda alt etnisiteyi tetikleyebilmektedir. Orta Asya güvenlik yapısının özellikleri ve fiili sorunlar

dikkate alındığında Orta Asya'da güvenlik ve istikrarın sağlanması için işbirliği kaçınılmazdır. Bölgedeki hiçbir devlet bu sorunları tek başına çözebilecek kapasitede değildir ve sorunların iç içeliği de birbirinden bağımsız girişimleri sorunların çözümü konusunda anlamsız hale getirmektedir (Birdiqli, 2017: 128).

Orta Asya bölgesi birçok su kaynağına sahiptir. Ama bölgenin su kaynakları genel olarak beş ana nehir havzasından meydana gelmektedir. Bunlar Amu Derya (Ceyhun), Sir Derya (Seyhun), Balkaş-Alakol, Obi-İrtiş ve Ural havzalarıdır. Amuderya ve Siriderya havzalarının suları bölgenin en büyük gölü olan Aral Gölü'ne; Balkaş Alakol'un suları bölgenin en büyük ikinci gölü ve Kazakistan'ın iç suyu olan Balkaş Gölü'ne; Ural'ın suları Hazar Denizi'ne ve Obi-İrtiş'in suları ise Arktik Okyanusu'na dökülmektedir (Mirzabev, 2012: 34).

Bu su alanlarından en önemli iki tanesi olan Amu Derya ve Sir Derya havzası en önemli havzalaradır çünkü bu havzaları meydana getiren iki nehir hemen hemen tüm bölgeyi dolaşarak Aral Gölüne dökülmektedir veya dökülmekteydi. Orta Asya devletlerinin bazıları su açısından kendi kendine yeterli iken bazıları ise dışa bağımlıdır. Örnek olarak Kırgızistan hiç dışa bağımlı değilken Türkmenistan ve Özbekistan sırasıyla % 97 ve % 77 oranından dışa bağımlıdır (Sarıkaya ve Öztopal, 2019: 31). Amu Derya ve Sir Derya bölgenin nehir suyunun % 90'ını sağlar ve Orta Asya'da Kırgızistan Tacikistan ve Özbekistan'ın topraklarının çoğunluğunu ve Kazakistan ve Türkmenistan'ın da % 37'sinini kapsar ayrıca bölge nüfusunun % 80'ine ev sahipliği yapar. Kırgızistan ve Tacikistan iç su kaynaklarının bol olmasının yanı sıra bölgede en fazla yağış alan iki ülkedir (Russell, 2018: 2).

Sovyetler Birliği döneminde Özbekistan ve Türkmenistan pamuk; Kazakistan ise buğday üretimine yönlendirilmiştir. Tabii ki planlamalar merkezden yapıldığından yukarı havza ülkeleri olan Tacikistan ve Kırgızistan'da kış aylarında barajlar doldurulur ve yaz aylarında suya gereksinim duyan aşağı havza ülkelere bu su bırakılırdı. Buna karşılık enerji kaynakları açısından fakir durumda olan yukarı havza ülkelere aşağı havza ülkeleri tarafından gaz ve petrol sağlanırdı. Merkezden planlandığı için o dönemde hiçbir sorun çıkmamaktaydı. Ancak pamuk üretimi çok su isteyen bir bitki olmasına rağmen bu su politikası sürdürülmeye devam edilmiştir (Sarıkaya ve Öztopal: 31).

Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen barajların eskimesi böylece yeni cumhuriyetlerin bu barajların bakımı konusunda ortaya çıkan maliyetleri karşılamada yaşadığı zorluklar ve aşağı havza ülkelerinin enerji fiyatlarını uluslararası standartlara çıkarması yukarı havza ülkelerinde zorluklar yaratmış, gaz ve elektrik kesilmesine yol açmıştır. Ayrıca yine bu yukarı havza ülkeleri ihtiyaçları olan elektriği üretmek adına kışın daha önceleri depoladıkları suyu salmaya başlamışlardır. Bu durum aşağı havza ülkelerinde su baskınlarına sebep olmuştur. Bu da ülkeler arasında sorunların artmasına sebep olmuştur. Bu sorunların çözümü için beş Orta Asya ülkesi, 1992 yılında Almatı'da suyun eşit ve adil kullanımı aynı zamanda Aral Gölü'nün kuruması tehlikesine karşı anlaşma imzalanmış ve daha sonra ise 1998 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın katılımı ile Bişkek'te Sir Derya havzasının adil kullanımı hakkında anlaşma imzalanmıştır. Ama bu anlaşmalara taraflar uymamıştır. 2012 yılında ise Özbekistan'ın o dönemki cumhurbaşkanı üstü kapalı olarak Tacikistan ve Kırgızistan'ı suçlamış bu konunun savaşa yol açabileceği uyarısını yapmıştır. Modern tarım yöntemlerinin kullanılmaması başka bir sorundur.

2.Orta Asya'daki Suyun Paylaşımı ve Yönetimi

Sovyetler Birliği'nde, tüm bölge tek bir ülkenin parçası olduğundan, işbirliği ve ortaklık yapmak nispeten basitti ve Amu Derya ve Sir Derya nehir havzalarının bir bütün halinde yönetimini mümkün kılıyordu. 1992'de beş yeni cumhuriyet tarafından imzalanan Almatı Anlaşması ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra işbirliği devam etti. Anlaşma, Aral Denizini Kurtarmaya Yönelik

Uluslararası Fon'un (IFAS) bir parçası olan Devletlerarası Su Koordinasyon Komisyonu'nu (ICWC) kurdu ve bu komisyon bölgedeki su yönetimi politikalarını koordine etmektedir. Bunu birkaç başka ikili ve bölgesel anlaşma izledi. Örneğin, 1996'da Türkmenistan ve Özbekistan altyapı paylaşım düzenlemeleri oluşturdular ve her ülkenin Amu Derya Nehri'nden eşit pay alabileceği konusunda anlaşıldılar. Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan (1999'da Tacikistan'da katıldı) arasında 1998 yılında imzalanan bir anlaşma uyarınca, Kırgızistan, aşağı havza ülkelerindeki mahsulleri sulamak için Toktogul rezervuar kademesinden mahsullerin büyüme mevsimi boyunca yeterli su bırakmayı taahhüt etti; Buna karşılık, Kırgızistan, kısmi hidroelektrik üretme potansiyelinin kayıplarını bedava yakıt ve elektrik şeklinde kapatacak ve ayrıca barajlarının bakım masraflarına yönelik mali katkılar alacaktı (Russell, 2018: 6).

Tabii ki suyun yönetimi ve işbirliği Sovyetler Birliği döneminde merkezi olarak planlandığı gibi kolay değildi. Devletlerarası Su Koordinasyon Komisyonu'nu bu düzeni sağlamak için oldukça yetersiz kaldı. Sonuç olarak, komşu ülkelerin kıt kaynakları paylaştıkları her yerde gerginlikler ortaya çıkmaya başlamıştı.

Buna ek olarak, enerji üreten aşağı havza ülkeleri, bölge dışına petrol ve gaz ihraç ederek daha fazla para kazanabilecekleri göz önüne alındığında, Kırgızistan ve Tacikistan'a yakıt ve elektrik sağlamakla daha az ilgilenmeye başladılar. Kırgızistan ile aşağı havzadaki iki komşusu arasında 1998 üçlü enerji-su değişim anlaşması sadece bir yıl sonra bozuldu. 1999'da Kazakistan, barajlarından su akışını keserek misillemede bulunan Kırgızistan'a kömür göndermeyi reddetti. 2009'da Özbekistan ve Kazakistan bölgesel elektrik sisteminden çekildi ve yukarı havzadaki iki komşusu kısmi feci bir enerji sıkıntısı yaşadı.

3.Suyun Getireceği Çatışma İhtimali ve Çözüm Yolları

Çözüm için atılabilecek adımlar ancak bölge ülkelerin bir araya gelip ortak bir karar almasıyla olacaktır. Burada aslında kastedilen Kırgızistan'da zaman zaman olan istikrarsızlıklar başat rol oynamaktadır ve ortak karar almanın önünde engel olmasıdır. Buna 2016 yılı sonuna kadar Özbekistan'ı yöneten İslam Kerimov'un bölge devletleri ve küresel güçlere karşı izlediği katı tutumu da ekleyebiliriz. Ancak yerine geçen Şevket Mirziyoyev'in başta su sorunu olmak üzere bölgesel sorunları uluslararası hale gelmeden bölge devletleri ile çözmek istemesi birçok alanda kendini göstermektedir.

Dönemin Kazakistan lideri Nur Sultan Nazarbayev su sorunu çözümü hakkında diyalogu kanalının açık tutulmasını ortaya koymuştur. Nazarbayev konuyu Şanghay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütler de gündeme taşıyarak soruna çözüm aramıştır. Kuruyan Aral Gölü'nün bir bölümünün Kazakistan'da olması ayrıca sınırında bulunan Çin'de devam suyla ilgili yatırımlar Kazakistan'ın bir bölümünde kuraklık ile riski ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Kazakistan'ı konunun bölgede bulunan devletler ile çözüme daha fazla yönlendirmektedir.

Çözüm yollarının en önemlisi aslında eski sulama kanallarının iyileştirilmesi ve sızıntıların önlenmesidir. 2016 yılından bu yana, Özbekistan ve komşuları arasında gelişen ilişkiler, su ile ilgili konularda daha yakın işbirliğini kolaylaştırmıştır. Avrupa Birliği Orta Asya ülkelerinin ortak su kaynaklarını birlikte yönetmelerinin ve suyu daha verimli kullanmak için teknikler geliştirmelerinin (örneğin sulamada) önemini vurgulamaktadır. Ayrıca kullanılmayan hidroelektrik potansiyellerini geliştirmeleri için onları teşvik etmektedir. Tüm bunlar, bölgenin ekonomik olarak gelişmesine ve siyasi istikrarı sürdürmesine yardımcı olmak açısından önemlidir (Russell, 2018: 10).

Kırgızistan'daki %2.1'lik, Kazakistan'daki %1.3'lük, Özbekistan'daki %1.9'luk, Tacikistan'daki %2.4'lük ve Türkmenistan'daki %1.5'lik nüfus artışı dünya ortalamasında veya ortalamadan fazladır

(<https://data.worldbank.org/country>, 17.12.2020). Bu artış hızı zaten suyun az olduğu bölgede suyun kullanımı, daha fazla tarım yapılması dolayısıyla daha fazla insanın beslenmesi anlamına gelmektedir. Bu da gerilimi artırıcı nedenlerden biridir.

International Crisis Group'un ortaya koyduğu "Central Asia: Water and Conflict" raporunda, bölgedeki su problemi ve anlaşmazlıklar incelenmiş su sorununun yakın bir gelecekte muhtemelen savaşa yol açma ihtimali az olsa da yine de Orta Asya'daki ülkeler arasındaki ilişkiler açısından çatışmalara önemli bir katkı yapıcı unsur olacağı belirtilmiştir (Yıldız, 2014: 2). Suyla ilgili çatışma ihtimali bölgesel güvenliğe her zaman tehdittir. Ancak sınırı aşan sular konusunda çok taraflı görüşmeler ne kadar zor olursa olsun sürecin sürdürülmesi olası çatışmaların önlenmesi açısından önemlidir.

Sonuç

Su sorunu şu dönemde ülkeler arasında fazla ortaya konmasa da gelecekte sorun yaratmaya devam edeceği açıktır. Artan nüfus, iklim değişikliği sonucu oluşan kuraklık bölgedeki alt etnik yapılar ve halen iyi bir su yönetiminin bulunmayışı bölgedeki çatışmaları ateşleyebilecektir.

Nüfus artışının dünya ortalamasının biraz üzerinde olması da suyun kullanımını artıracığından sorunun büyümesine sebep olabilecektir. Öncelikli olarak değerlendireceğimiz çatışma ihtimalinin suyun aşağı havza ülkelerin kullanımına sunulması ile ters orantılı olduğudur. Yani yukarı havza ülkeleri ne kadar az su bırakılırsa o kadar çatışma riski fazladır. Aşağı havza ülkelerinin de yukarı havza ülkelerine vereceği gazı ne kadar keserse o kadar yine çatışma riski artacaktır.

Burada önemli olan iyi bir su yönetiminin oluşturulması ve suyun paylaşımındaki sorunların ortadan kaldırılmasıdır. Bu da bölge ülkelerinin ortak karar almasıyla gerçekleştirilebilir. Bunlar;

- Yukarı havza ülkelerinin inşa edeceği barajlarda aşağı havza ülkelerinin de onayını alması.
- Yukarı havza ülkelerinin su potansiyelini artırıcı baraj inşaatlarını aşağı havza ülkelerinin de finansal açıdan desteklemesi böylece artan su tutma kapasitesiyle yaz aylarında daha fazla suyun kesintisiz sağlanması.
- Aşağı havza ülkelerinin yukarı havza ülkeleri ile enerji fiyat anlaşması yapması.
- Su kaçaklarının sistemin ve alt yapının modernleştirilmesiyle önlenmesi.
- Radikalizmin, etnik tansiyonun ve sınır anlaşmazlıklarının ortadan kaldırılması ve dolayısı ile suyla ortaya çıkabilen sorunların tetikleyici olmasıyla ortaya çıkabilecek daha büyük çatışmaların önüne geçilmesi.
- Çevre sorunlarının önüne geçilmesi ve Aral gölünün kurtarılması.
- Modern tarımın yapılmasının teşvik edilmesi ve özellikle Özbekistan ve Türkmenistan'da bol su isteyen pamuk üretiminin azaltılarak başka ürünün teşvik edilmesinin sağlanması.

İşte bu gibi düzenlemelerin yapılmasıyla özellikle Afganistan ve Orta Doğu kaynaklı radikalizmin getireceği sorunların su kaynaklı sorunlarla tetiklenmesinin önüne geçilecek ve Sovyetler Birliği döneminde çizilen sınırlar sonucunda ortaya çıkabilecek etnik çatışmaların önüne geçilebilecektir.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Aktürk, U. (2010). “Orta Asya ve Kafkasya Jeopolitiğinde Küresel Egemenlik Mücadelesi”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 20-39.

Arı, T. (2018). *Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İş Birliği Girişimleri*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aslanlı, A. (2018). *Güney Kafkasya’da Güvenlik ve İş birliği Açısından Tehdit: Karabağ Sorunu*, Ed. Erendor, M. E., Ankara: Nobel Yayınları.

Birdişi, F. (2017). “Orta Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Kırgızistan-Özbekistan İhtilafı”, *Yönetim Bilimleri Dergisi/Journal of Administrative Sciences*, 15 (30).

Blank, S. (2013). “Awol: U.S. Policy in Central Asia”, *The Central Asia Caucasus Analyst*, 30 October 2013, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12848-awol-us-policy-in-central-asia.html>, (Erişim tarihi: 15.11.2020).

Bozkaya, Ö. ve Eylemer, S. (2019). “Güney Kafkasya’da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler Sorunu: Avrupa Birliği’nin Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18 (1), 109-142.

BP Statistical Review of World Energy (2020). 69th Edition.

Buzan, B. & Waever, O. (2003). *Regions and Powers The Structure of International Security*, New York: Cambridge University Press.

Buzan, B. (1983). *People States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Sussex: Whealsheaf Books.

Coffey, L. (2020). *Azerbaijan and Armenia: A Regional Conflict with Global Implications*, The Heritage Foundation.

Crosston, M. (2006). *Fostering Fundamentalism: Terrorism, Democracy, and American Engagement in Central Asia*, Ashgate Publishing.

Çalkivik, A. (2016). “Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti”, Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar Teoriler Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 281-299.

Çelikpala, M. (2010). “Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25), 93-126.

Dağlık Karabağ Son Durum Haritası, <https://www.stratejikortak.com/2020/11/karabag-son-durum-haritasi.html>, (Erişim tarihi: 11.11.2020).

Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.

Demirdağ, Y. (2005). “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkiler, 2 (7), 125-155.

Dikkaya, M. ve Tıgılı, A. (2015). “Güney Kafkasya Enerji Koridoru: Alternatif Projeler Kapsamında, TANAP”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi/GOSOS, 10 (1), 99-117.

Duran, B. (2017). AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika, İstanbul: SETA Yayınları.

Elma, F. (2009). “Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İş Birliği Sorunu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (6), 195-206.

Erendor, M. E. (2018). Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar, Ankara: Nobel Yayınları.

Gaytancıoğlu, K. (2010). “Son Dönem Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Çerçevesinde Yaşanan Bayrak Krizi'nin Değerlendirilmesi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2 (1), 43-50.

Gökçe, M. (2011). “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Turkish Studies, 6 (1), 1111-1126.

<https://data.worldbank.org/country>, (Erişim:17.12.2020).

https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2005_starr_a-greater-central-asia-partnership.pdf, (Erişim tarihi: 12.11.2020).

International Crisis Group (ICG), “Georgia: Securing A Stable Future”, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia/georgia-securing-stable-future>, (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

International Energy Agency, Data And Statistics, Explore Energy Data By Category, Indicator, Country Or Region, <https://www.iea.org/data-and-tatistics/?country=AZERBAIJAN&fuel=Oil&indicator=OilProd>, (Erişim tarihi: 25.11.2020).

Işık, M. (2020). Kafkasya'nın Geleceği için Stratejik Düşünce, <https://www.dunyabulteni.net/kafkaslar/kafkasyanın-gelecegi-icin-stratejik-dusunce-mithat-isik-h437086.html>, (Erişim: 23.11.2020).

Kartal, A. B. (2020). “Kafkasya ve Orta Asya Jeopolitiğinin Sorunlar ve Dondurulmuş Çatışmalar Açısından İncelenmesi: Büyük Güçler ve Türkiye”, Oğultürk, M. C. ve Şahin, G. (Ed.), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 310-350.

King, C. (2008). “The Five-Day War Managing Moscow After the Georgia Crisis”, Foreign Affairs, 87 (6), http://homes.ieu.edu.tr/~ibagdadi/INT435/Readings/The%20Caucasus/King_Five_Day_War.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

Kireççi, M.A. (2011). Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

- Macfarlane, N. (2004). "The United States and Regionalism in Central Asia", *International Affairs*, 80 (3).
- Mankoff, J. (2013). "The United States and Central Asia after 2014", A Report of the CSIS Russia and Eurasia Program, January 2013, 8-9.
- Mirzabaev, A. (2012). *Climate Volatility and Change in Central Asia: Economic Impacts and Adaptation*, Doktora Tezi, Ren Friedrich Wilhelm Üniversitesi.
- National Security Strategy of the United States of America 2017, National Security Strategy Archive, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2017/>, NATO, Ortaklık Yoluyla Güvenlik, 2005, (Erişim tarihi: 5.12.2020).
- Öztarsu, M. F. (2018). *Kimlik Temelli Politikalar Bağlamında Bir Belirsizlik Örneği: Türkiye ve Ermenistan İlişkileri*, Ed. Erendor, M. E., Ankara: Nobel Yayınları.
- Russell, M. (2018). *Water in Central Asia: An Increasingly Scarce Resource*, European Parliamentary Research Service.
- Sarıkaya, Y. ve Öztopal, K. (2019). "Orta Asya'da Su Kaynakları ve Gelecek Dönem Beklentileri", *Avrasya Dünyası*, 4.
- Sönmez, A. S. (2011). "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 95-116.
- Starr, S. F. (2005). "A 'Greater Central Asia Partnership' for Afghanistan and Its Neighbors", *Silk Road Paper*, 8.
- Şakı, Ç. (2018). *Büyük Güçler Politikasında Orta Asya Enerji Kaynakları: Jeopolitik Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Talbott, S. (1997). "A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia", July 21, 1997, <https://1997-2001.state.gov/regions/nis/970721talbott.html>, (Erişim tarihi: 12.10.2020)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Azerbaycan İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 7.01.2020).
- Yıldız, D. (2014). *Orta Asya'nın Su (Yönetimi) Sorunları ve Aral Gölünü Geri Döndürme Çabaları*, <https://www.hidropolitikakademi.org/uploads/wp/2014/11/Orta-Asyan%C4%B1n-su-sorunlar%C4%B1.pdf>, (Erişim tarihi: 17.12.2020).

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

Ayazağa - Maslak Yerleşkesi

Ayazağa - Sarıyer / İST. **Faks:** 0212 289 64 90

Beylikdüzü Yerleşkesi

Beykent - Büyükçekmece / İST. **Faks:** 0212 872 28 30

Hadımköy Yerleşkesi

Akçaburgaz Mevkii - Esenyurt / İST

Taksim Yerleşkesi

Sıraselviler - Beyoğlu / İST. **Faks:** 0212 243 02 78

 /BeykentUnv /BeykentUnv /BeykentUnv

Beykent Üniversitesi Çağrı Merkezi

beykent.edu.tr - info@beykent.edu.tr

444 1997